

Associació Obrera de Concerts

La música clàssica era percebuda com a mostra d'elitisme, però els obrers no la rebutjaven com a expressió artística.

Des de principis del segle XVIII, explica Tom Blanning a *El triomf de la música*, el cultiu de la música comença a ser utilitzat com a eina de prestigi i estatus social. La burgesia podia competir econòmicament contra una classe aristocràtica decadent, però no pas contra el reguitzell d'honors i títols que havia aconseguit atresorar. Conscient d'aquesta realitat, promourà la música com un instrument per adjudicar-se valors com el «refinament», la «sensibilitat» o especialment el «bon gust». Incapaços d'assolir l'aristocràcia política, els burgesos s'autoproclamaran l'aristocràcia artística. Fins llavors, els compositors eren tractats com a artesans de la música, treballadors al cap i a la fi; la nova ideologia els elevarà a la categoria d'artistes creadors.

A recer d'aquesta perspectiva històrica, s'entén per què la música clàssica sovint ha estat titllada d'elitista. A Catalunya, la percepció no era pas diferent. Durant la segona meitat del segle XIX el Liceu va convertir-se en un aparador social de les famílies catalanes més importants. Les bombes llançades per l'anarquista Santiago Salvador (7 de novembre de 1893) testimonien l'animadversió que la institució causava entre els sectors més transformadors de la classe treballadora. Això no significa, tanmateix, que els obrers rebutgessin la música clàssica com a expressió artística. En els famosos *balls fraternals* impulsats per Josep Anselm Clavé, per exemple, era habitual la interpretació de les peces de Wagner. També s'ha constatat, per altra banda,

PRESENTACIÓ: Albert Jané, poeta

PARTICIPACIÓ: Tona Montserrat, historiadora i música

la influència que van tenir les òperes italianes en els primers compassos de la sardana llarga, creada per Josep Ventura.

L'Associació Obrera de Concerts (AOC) bevia d'aquest llegat històric. Fundada el 1925 per Pau Casals, desitjava apropar les peces dels grans compositors europees a tots els treballadors. La conferència de Montserrat va pivotar en quatre grans blocs: el context històric de l'entitat, les causes i objectius que van motivar-ne el sorgiment, les iniciatives que van desenvolupar-se durant la dècada llarga que va existir i el perfil psicosociològic de les persones que hi estaven associades.

Marc històric de l'Associació Obrera de Concerts

La Gran Guerra (1914–1918) va deixar Europa desfeta, incapaç de satisfer la demanda de productes bàsics o dels materials necessaris per a la seva reconstrucció. A més, la dictadura de Primo de Rivera (1923–1930) va emprendre una potent campanya d'obres públiques, com ara l'obertura del Metro, el sanejament del subsol o la construcció de barris perifèrics. La burgesia barcelonina no hauria pogut afrontar aquest augment de l'activitat industrial sense l'arribada de les diferents onades migratòries, principalment provinents de Múrcia, València i Almeria, que van arribar en les primeres dècades del segle. Entre 1910 i 1930, la ciutat creix en més de 400.000 habitants.

Després d'un intens i llarg periple que l'havia portat per Europa i els Estats Units, Pau Casals torna a Barcelona (1919) amb l'objectiu de crear una orquestra de qualitat.

No cal dir que les condicions de vida de la classe treballadora no eren òptimes: analfabetisme, feines dures i mal pagades, habitatges insalubres i atapeïts, desprotecció enfront de qualsevol desgràcia, manca de transports i serveis comuns... Un còctel difícil de digerir per una societat on els índexs d'escolarització eren paupèrrims (9%) i l'esperança de vida terriblement baixa (38 anys en el bienni 1920-21). En aquest context de misèria generalitzada, només es podia adquirir una formació musical a l'Escola Municipal de Música. Les famílies treballadores que desitjaven inscriure-hi els seus fills es trobaven amb tres grans dificultats: se'ls exigia que sabessin llegir, escriure i calcular; una quota d'entre 10 i 100 pessetes per assignatura i curs, i una dedicació regular, incompatible amb les jornades laborals.

Els impulsors: Pau Casals i l'Ateneu Polytechnicum

Després d'un intens i llarg periple que l'havia portat per Europa i els Estats Units, Pau Casals torna a Barcelona (1919) amb l'objectiu de crear una orquestra de qualitat. Veient que la col·laboració amb l'Orquestra Simfònica de Barcelona s'endevinava impossible, decidí crear la seva pròpia orquestra, conformada per 88 músics pagats per ell mateix. L'Orquestra Pau Casals (OPC) debutarà el 13 d'octubre de 1920 al Palau de la Música. Poc després d'haver-se presentat en públic, es crea un patronat que, a raó d'entre 25 i 250 pessetes l'any, aconsegueix garantir-ne la viabilitat econòmica.

El naixement de l'AOC tampoc podria entendre's sense la complicitat de l'Ateneu Polytechnicum. Darrere aquest nom arcaic s'amagaven els 141 professors de l'Escola Industrial —llavors anomenada Universitat Industrial— que havien estat destituïts pel règim de Primo de Rivera a principis de maig de 1924 arran de l'afer Dwelshauvers. En solidaritat amb el seu acomiadament, 300 alumnes també van seguir les seves passes. «La dictadura», va denunciar Montserrat, «volia reprimir el sentiment d'autonomisme i catalanitat que es respirava a l'Escola.» Com també passava en el patronat de l'OPC, la

majoria dels membres de l'Ateneu formaven part de la incipient classe mitjana barcelonina.

L'Associació Obrera de Concerts neix el juliol de 1925 gràcies a l'impuls de Pau Casals i la col·laboració indispensable de les dues entitats. L'Ateneu Polytechnicum es compromet a aportar els primers socis i cedir gratuïtament una aula a la nova entitat; el Patronat posa l'Orquestra Pau Casals a disposició de l'entitat sis cops l'any, tres a la primavera i tres a la tardor; finalment, el violoncel·lista manifesta la seva voluntat de dirigir les actuacions gratuïtament i donar tot el suport que calgués a la nova entitat. En els seus estatuts, l'associació es declarava apolítica i aconfessional, impulsada tan sols per l'amor a la música i la cultura.

El 8 de novembre de 1925 es va celebrar el primer concert al Teatre Olympia. Coherents amb els objectius de l'entitat, que desitjaven apropar la música a la classe treballadora, l'entrada del concert era accessible a totes les butxaques. En els 12 anys que va estar en actiu (1925–1937), l'Associació Obrera de Concerts va oferir 126 audicions als seus socis, 72 de les quals simfòniques. Entre els compositors que les van dirigir hi figuren noms tan il·lustres com Enric Morera, Arnold Schönberg, Lamote de Grignon, Eduard Toldrà o Manuel de Falla. Montserrat va recordar el gran entusiasme que vivien els socis presents al concert:

En el concert inaugural, el públic es va esperar al carrer fins que els músics van sortir. Els van ovacionar i entre aplaudiments els van acompanyar a casa. (...) A tots els concerts, els socis de l'Obrera omplien a vessar el Palau de la Música Catalana. Tots els testimonis parlen de la seva peculiar actitud. Es diu que vivien la música amb fervor, amb una devoció fregant el fanatisme; que mantenien un silenci absolut durant les interpretacions i que al final esclataven en ovacions i aplaudiments ensordidors i interminables.

Les òperes de Wagner, concebudes com a «obres totals», van imposar una actitud estètica diferent en el públic assistent a l'òpera. El compositor de Bayreuth va ser el primer a exigir un escrupolós silenci del públic a l'hora de sentir la seva obra. A través de l'Orquestra Pau Casals i l'Associació Obrera de Concerts, el gran compositor català va reivindicar que el pú-

**Entre els
compositors
que van dirigir
l'Orquestra
Pau Casals hi
figuren noms
tan il·lustres
com Enric
Morera, Arnold
Schönberg,
Lamote de
Grignon,
Eduard Toldrà
o Manuel de
Falla.**

blic podia tornar a manifestar-se com volgués. Incidint en la reflexió que havia fet, Montserrat va recordar una anècdota:

El 28 de juny de 1936, l'Orquestra acabava d'interpretar el primer temps de la 5a Simfonia de Beethoven i, és clar!, la gent va arrencar a aplaudir. L'obra no s'havia acabat, altres socis van posar-se a xistar per demanar silenci i encara va ser pitjor el remei que la malaltia. Aleshores, Pau Casals es va girar i va dir amb veu alta que el poble tenia dret a mostrar els sentiments lliurement i que els deixessin fer.

Enlairar els somnis culturals de la classe treballadora

Els socis de l'Associació Obrera de Concerts tenien al seu abast una oferta cultural molt més àmplia. De la mà d'Adrià Gual, gran innovador del teatre català, es va fundar la companyia L'Obrera del Teatre. Malgrat que no es coneix gaire informació sobre l'elenc, els documents permeten constatar que es van interpretar 14 obres i organitzar un cicle de conferències. Encara en l'àmbit literari, l'any 1930 es va crear la Biblioteca de l'Obrera gràcies a un conveni amb l'Ateneu Polytèchnicum. Un lustre més tard ja disposava de 7.500 volums i havia esdevingut una de les més importants de Barcelona. Paral·lelament, entre altres activitats, l'AOC també va impulsar la publicació de la revista *Fruïcions* (1927–1932) i l'organització d'un Cicle de Concerts de música de cambra.

Sota el mestratge del músic Joan Pich i Santasusana, l'any 1932 va néixer l'Institut Orquestral. Sens dubte es tractava del projecte més ambiciós de l'entitat, ni més ni menys que la creació d'una orquestra simfònica formada per socis (o sigui, obrers). En el concert inaugural, celebrat l'1 de maig de 1934, van assistir-hi el president de la Generalitat de Catalunya Lluís Companys, el conseller de Cultura Ventura Gassol, el mestre Pau Casals i molts altres músics i personalitats de l'època. Tot i que es tractava d'una formació amateur, la qualitat era tan bona que fins i tot va substituir ocasionalment l'Orquestra Pau Casals.

Per Montserrat, la gran troballa de l'Institut Orquestral va ser la creació dels Míting-Concert. En un exercici d'au-

Sota el mestratge del músic Joan Pich i Santasusana, l'any 1932 va néixer l'Institut Orquestral.

toçrítica, l'AOC va considerar que els obrers que assistien als concerts representaven «una minoria exquisida dins del col·lectiu obrer, i que els més pobres continuaven sense sentir la música que ells estimaven». Deien, textualment, que «al Palau de la Música no es veien cares brunes i mans rústegues, gent de brusa i espadenya, de vestit de vellut o d'americana blava». Així, va decidir-se a abandonar el Palau i fer les actuacions a les entitats obreres del barri, que s'ocupaven de tota l'organització de l'esdeveniment. En les catorze actuacions itinerants que es van fer entre 1935 i 1936 van assistir-hi unes 27.500 persones.

Com a planter de l'Institut, el 1934 van crear-se els Estudis Musicals Blanca Selva. A més d'acceptar que fossin batejats amb el seu nom, la pianista i pedagoga va responsabilitzar-se en primera persona d'aquest projecte educatiu. Coordinava les classes, escoltava els alumnes, redactava els informes de notes i supervisava tota l'activitat de l'Escola, que també estava sota la direcció de Pich i Santasusana. L'alçament del bàndol feixista també posaria punt final a la programació dels cursos.

Els protagonistes de l'Associació Obrera de Concerts

Una iniciativa apadrinada per l'Orquestra Pau Casals, sobretot quan s'oferia a uns preus tan raonables, devia despertar l'interès de moltes persones. Perquè realment se'n beneficiessin les persones més humils, es va decidir establir un topall salarial —que posteriorment es rebaixaria— de les persones que en volien formar part. La Junta Directiva mai va estar formada per persones amb professions lliberals. Sempre l'ocupaven obrers, principalment empleats de tallers, mostrada o finestreta. El primer president fou el mecànic Joan Font i Carbó.

A l'Assemblea General celebrada l'octubre de 1937, l'Associació Obrera de Concerts va aprovar la seva dissolució. Tot i que Pich i Santasusana va salvaguardar bona part del material de l'associació, no existeixen certes sobre el perfil dels seus associats. Probablement la majoria d'ells moriren

**A l'Assemblea
General
celebrada
l'octubre
de 1937,
l'Associació
Obrera de
Concerts va
aprovar la seva
dissolució.**

Els impulsors de l'AOC eren persones amb bona qualificació professional i fermes conviccions ètiques.

al front, s'exiliaren o decidiren restar en silenci un cop acabada la guerra. Arran de les converses que ha mantingut amb gent gran, i les deduccions que ha tret de la seva investigació, Montserrat va aventurar els trets psicològics de la seva personalitat:

Devien ser persones relativament joves, amb una bona qualificació professional i fermes conviccions ètiques. Se sentien orgullosos de ser obrers i agermanats amb el col·lectiu. Estaven convençuts que la cultura podia transformar la societat per millorar-la, i disposats a contribuir-hi des de la seva posició. Eren partidaris absoluts dels principis democràtics i de la llibertat de pensament però, curiosament, a la vegada eren molt conservadors en les qüestions formals i tendien a rebutjar tot el que semblés frívol —fins i tot en la música. Per això preferien els autors alemanys als italians, que els devien semblar massa lleugers i festius, i el mateix passava amb els americans, que no es van programar mai en els seus concerts.

Gràcies a totes aquestes persones anònimes, es va demostrar que la classe treballadora tenia un gran interès per conèixer, i fins i tot interpretar, les peces dels grans compositors occidentals. Han passat vuitanta anys des de la seva dissolució, i moltes persones segueixen associant la música clàssica a una expressió elitista. Que el seu exemple serveixi per recordar-nos que tota música és una expressió universal. Aquests són els valors que Pau Casals, un dels catalans més coneguts de tots els temps, voldria que fossin vigents.

A destacar

1. Impulsada per Pau Casals, l'Associació Obrera de Concerts va apropar la música clàssica a les famílies més pobres.
2. La iniciativa va sorgir com a col·laboració entre el compositor del Vendrell, l'Ateneu Polytèchnicum i el Patronat de l'Orquestra Pau Casals, creada expressament per a l'ocasió.
3. Els impulsors de l'entitat eren persones de la incipient classe mitjana amb fermes conviccions ètiques i partidaris dels principis democràtics i la llibertat de pensament.

